

LEKCIJE PRVOGA SVJETSKOG RATA

uz stotu obljetnica Prvoga svjetskog rata 1914. – 1918.
i dvjestotu Bečkoga kongresa 1814.¹

Autor izlaže pouke Prvoga svjetskog rata, status u međunarodnoj zajednici i odgovornost za međunarodni mir super sila i velikih sila u svijetu. Prijeti li opasnost od prerastanja lokalnih sporova i sukoba, poput periferne krize uzrokovane atentatom na Franju Ferdinanda u Sarajevu 1914., u treći svjetski rat? Imaju li na umu državnici, posebice velevlasti, pouku da je utroba koja rađa ratove još uvijek plodna?

Ključne riječi: *Prvi svjetski rat; Bečki kongres 1914.; status velevlasti; atentat u Sarajevu 1914.; rat; suvremeni paradoksi; pouke Velikoga rata*

Za razumijevanje svijeta u kojemu danas živimo potrebno je temeljito proučavati i znati zbivanja za trajanja Prvoga svjetskoga rata – Velikoga rata, kako ga u Francuskoj i Velikoj Britaniji nazivaju – i nakon toga rata, a i odluke donesene stotinu godina prije, tijekom Bečkoga kongresa eminentnih europskih državnika 1814.-1815. Kakve su poruke i pouke ostavili ti važni povijesni događaji? Posebice je zanimljiva ostavština Prvoga svjetskog rata jer mnogi analitičari smatraju da početak 21. stoljeća u dobroj mjeri podsjeća na početak 20. vijeka i da su suvremeni međunarodni odnosi slični onima između Bečkoga kongresa i Prvoga svjetskog rata. U zadnjih stotinu godina u međunarodnim odnosima sve se promijenilo i sve je ostalo isto.

Bečki kongres: model upravljanja krizama

Na Bečkome kongresu, nakon francuskih revolucionarnih ratova i Napoleovih osvajanja, postignut je dogovor velikih europskih sila o nadziranju ratova, revolucija i oružanih intervencija, modelu koji bismo sukladno suvremenoj terminologiji mogli nazvati upravljanje krizama. Kongres u Beču otvoren je 1. listopada 1814. Bio je to prvi skup visoko rangiranih državnih predstavnika vodećih

¹ Predavanje održano u Velikoj sjedničkoj dvorani Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu 21. svibnja 2014.

europskih država u modernoj povijesti svijeta. Nije bilo plenarnih sjednica, sve se odvijalo u odvojenim, *tete-a-tete* razgovorima predstavnika Austrije, Engleske, Rusije, povremeno Pruske, potom i Francuske. Na kraju je potpisan opsežan Završni akt, 18. lipnja 1815., devet dana prije Napoleonova poraza kod Waterloa. Dogovoreno je: o miru u Europi odlučivat će koncert europskih sila, kako se skupina vodećih država nazvala. Model se u svojoj biti održao do danas. Ruski lider Josif Visarionovič Staljin, kada su mu 1948. priopćili da mu ondašnja Jugoslavija i Albanija mute vodu, ilustrirao ga je zgodnom sintagmom: orao ne sluša što male ptice pjevaju.

I prije Bečkoga kongresa pojedine su države započinjale ratove i diktirale uvjete mira. Novi dogovoreni model sigurnosti je, međutim, drugačiji. Umjesto unilateralnih odluka država pobjednica u ratu ili moćnih država, sada je sudbina Europe, zapravo svijeta, povjerena skupini najmoćnijih država, velikih sila, a mehanizam odlučivanja počiva na kompromisima, balansu interesa i ravnoteži snaga unutar elitnoga kruga europskih zemalja.

Uzroci Prvoga svjetskog rata

Nakon Bečkoga kongresa, umjesto sitnih, rascjepkanih germanskih državića i njihovih stalnih međusobnih sukoba počela su okrupnjavanja nacionalnih država. Ujedinila se Njemačka, pa Italija. Nejednakost u snazi na europskome kontinentu koja je tako stvorena, izbijanje Njemačke u rang velikih sila nakon što su najvažnije kolonije već bila podijeljene, bitka za primat na moru radi osiguranja trgovačkih putova, oružanje i arogancija državnika, vodili su potmulo i sigurno u veliki svjetski sukob. Dovoljno je bilo naći teroriste u europskoj zabiti, uliti im nacionalističku strast, i fitilj je bio zapaljen. Nakon ubojstva Ferdinanda Habsburškog, militantni Prusi su s lakoćom gurnuli Beč u rat sa Srbijom. Svrha im je bila sačuvati veliko Austro-Ugarsko carstvo. Rusija je stala na stranu Srbije i odmah objavila mobilizaciju. Požar rata više se nije mogao zaustaviti. Okončana je „lijepa epoha“, razdoblje od stotinu godina bez svjetskoga sukoba jer su u tome razdoblju o bitnim pitanjima mira odlučivale velike europske države.

Paradoksalno je da smo i danas, usprkos golemome broju povijesnih knjiga, zbunjeni pred pitanjem: tko je i što je istinski uzrokovalo Prvi svjetski rat? Pruski militarizam, nacionalizam brojnih naroda unutar Austro-Ugarske, intrige Engleza, napor Rusije da oslobodi nozdrve koje joj na izlasku u topla mora stišću turski tjesnaci Bospor i Dardaneli i morski prolazi na izlasku iz Baltika Veliki i Mali belt? Angloamerička politika „totalnog carstva“ radi uspostavljanja apsolutne angloameričke gospodarske i političke dominacije, ruski projekt sve-slavenskog ujedinjenja? Pouzdan odgovor je važan zbog povijesnih lekcija koje

su nam ostavljene. Čini se da su – uz opća društvena kretanja i različite interese pojedinih država - odlučne bile pogrešne procjene i potezi političkih, vojnih i industrijsko-novčarskih elita, posebice oholih i nadutih državnika onoga vremena, koji su perifernu i lokalnu krizu, Sarajevski atentat na austrijsko – ugarskog prijestolonasljednika Franju Ferdinanda², pretvorili u oružani sukob svjetskih razmjera. Nitko od njih - a svi su bili inteligentni i visokoobrazovani ljudi - nije predviđao dugotrajnu, užasnu tragediju, najveću u dotadašnjem svijetu. Nijemci su, primjerice, bili uvjereni kako će se brzo završiti „još jedna glupost na Balkanu“. Na primjerku kopije austro-ugarskoga ultimatumu Srbiji Vilim II., nadmeni njemački car i pruski kralj, zapisao je 28. srpnja 1914. vrijeme potrebno za upokorenje Srbije: 48 sati! Kada je rat poprimio konture svjetskog sukoba nemoć ih je zapanjila: nisu ga mogli zaustaviti!³ Usprkos potpunoj iscrpljenosti u dugotrajnim i krvavim sukobima, nisu uspjeli postići ni privremeni prekid neprijateljstva, osim dvaju Brestlitovskih sporazuma. Henry Kissinger je povijesnu poruku toga razdoblja sažeo u jednoj rečenici: *svrha vanjske politike nije u postizanju maksimalnih zadovoljstava, već izbalansiranih nezadovoljstava*. Umijeće je ukloniti uzroke sukoba, a ne započeti rat. To može svaki nitkov i svaka budala.

Imaju li na umu suvremeni državници tu lekciju iz 1914.?

- ² Pojedini srpski povjesničari ustvrdili su da je sastanak Franje Ferdinanda s njemačkim carem i pruskim kraljem Vilimom II. u Konopištu, u Češkoj, neposredno prije početka Velikoga rata, služio za pripremanje agresije na Srbiju. To nije točno. Sastanak je imao drugu svrhu. Razmatrana je balkanska problematika i opasnost od formiranja južnoslavenske monarhije *izvan* Austro-Ugarske. U Beču je, naime, istinski postojala ideja o reorganizaciji dualističke Austro-Ugarske monarhije koja bi se ostvarila tako da uz Carevinu Austriju i Kraljevinu Ugarsku južni Slaveni u toj monarhiji tvore treću ravnopravnu jedinicu. Ferdinand je podupirao tu ideju, ali u okviru Austro-Ugarske. Težio je federaciji u jakoj monarhiji. Trijalizmom bi donekle umirio južne Slavene i umanjio dominaciju Mađarske, posebice u područjima gdje je Budimpešta provodila jaku mađarizaciju. Neki povjesničari smatraju da je Franjo Ferdinand ubijen jer je bio naklonjen toj ideji. Kažu da je, ironijom sudbine, upravo Slavenima naklonjeni Ferdinand ubijen baš u Sarajevu.
- ³ Neki povjesničari i analitičari smatraju da krivicu za započinjanje Prvog svjetskog rata snosi prije svih ondašnja Srbija. Srbija jest stalno rovarila protiv Austro-Ugarske i grnjavila Beč, ali je srpski predsjednik Vlade Nikola Pašić znao da nema izgleda u ratu s jednom od velikih europskih sila. Tijekom 1914. čak su se odnosi između Srbije i Austro-Ugarske bili poboljšali, zaključeni su bili neki gospodarski ugovori. U srpskoj vojsci su, dakako, razmišljali drugačije, posebice nakon pobjedonosnih Balkanskih ratova 1912. i 1913. Nisu ni svi glavari država bili za rat. Stari Franjo Josip I. u Beču bio je rezerviran, a prijestolonasljednik Franjo Ferdinand se u Carevinskom vijeću 1912. i 1913. protivio ratu, posebice s Rusijom. Kad je rat započeo svi su, dakako, zdušno bili za. Po meni, krivicu za rat valja podijeliti između svih sudionika toga velikog pokolja, a posebno bih izdvojio nadmenog militantnog njemačkog cara i pruskog kralja Vilima II.

Mirovna konferencija u Parizu 1919.-1920.

Nakon završetka Prvoga svjetskog rata lideri pobjedničkih i neutralnih država su se okupili 18. siječnja 1919. na mirovnoj konferenciji u Parizu. Kako to biva poslije svih ratova, izbile su svađe oko podijele plijena i stare netrpeljivosti. Francuzi su smatrali da ima 40 milijuna suvišnih Nijemaca, toliko koliko ih ima više negoli Francuza. Britanci su budno pazili da ne ojačaju Njemačka i Francuska. Prema opisima u „Historiji diplomacije“ ruskog akademika Potemkina prevrtljivi Talijani, premijer Vittorio Orlando i ministar vanjskih poslova Sonino, obilazili su poput šakala potpisnike tajnog Londonskoga pakta iz 1915., Francuze i Britance, ne bi li dobili obećane teritorije za svoj ulazak u rat protiv Njemačke i Austro-Ugarske, s kojima su imali ugovor o Trojnome paktu iz 1882. Posebice su zahtijevali hrvatsku istočnu jadransku obalu. Američki predsjednik Woodrow Wilson u toj gomili starih lisica i lavova jedini se zalagao za uspostavljanje trajnoga mira, anuliranje učinaka tajne diplomacije, samoodređenje naroda u Austro-Ugarskoj i osnivanje prve u povijesti međunarodne organizacije kolektivne sigurnosti Lige naroda, preteče Ujedinjenih naroda. Clemenceau i Lloyd Georg, francuski i britanski premijeri, gledali su ga širom otvorenih očiju i pitali se s kojega je svijeta sišao taj zanesenjak i lunatik?

U općoj gužvi i kaosu pobjednici su se jedva dogovorili o poslovniku konferencije. Nesreća jednoga rata, ma koliko velika, nije zatvorila Pandorinu kutiju. Njemačka nije bila okupirana, u dobroj mjeri je sačuvala industriju i časnički dio vojske, a čerečenje pobijedenih država, podjela teritorija i povlačenje novih granica samo su zatomili snažne antagonizme, nezadovoljstva, mržnju i revanšizam. Mađarska je, primjerice, izgubila oko 70% teritorija i gotovo polovinu stanovništva. Oko 7,5 milijuna Ukrajinaca bilo je podijeljeno između Poljske, Rumunjske i Čehoslovačke.

Promjene u strukturi međunarodne zajednice

Prvi svjetski rat je uzrokovao i važne promjene u strukturi ondašnje međunarodne zajednice. One su podloga za razumijevanje današnjega svijeta. U ratu su skončala četiri velika carstva, njemačko, austrougarsko, rusko i osmansko. Na ruševinama Austro-Ugarske osnovan je lanac manjih, vojno slabašnih država, Poljska, Čehoslovačka, Rumunjska i Jugoslavija, radi zaštite Francuza od njemačke opasnosti. Tako su stvaranje novih država službeno tumačili Francuzi. Na taj je način srušena brana ruskome prodoru u europski zapad. Bila je to zgodna francusko-britanska podvala: gurnuli su Ruse i Nijemce neka se oko teritorija naguravaju izravno i preko Bjelorusa, Ukrajinaca i Poljaka.

Njemačka. poražena u ratu i ponižena u miru, brzo se preobrazila u velesilu pa je osvetnički njemački hegemonizam permanentno stvarao eksplozivne prili-

ke u Europi. Ni drugi nisu mirovali. Samo nekoliko godina nakon završetka rata, u siječnju 1923., oružane postrojbe Francuske i Belgije zaposjele su neokupirani njemački teritorij u Ruhru. Japan je u rujnu 1931. započeo invaziju Kine i ubrzo zaposjeo Mandžuriju. Italija je u listopadu 1935. nasrnula na Etiopiju. Njemačka je 7. ožujka 1936. zaposjela Rajnsku zonu, potom je 1938. prigrabila Austriju i raskomadala Čehoslovačku. Prema sporazumu s Njemačkom Sovjetski Savez je u rujnu 1939. zaposjeo istočne dijelove Poljske. Liga naroda, organizacija kojoj je prvi i najvažniji cilj bio očuvanje mira, nije bila u stanju zaustaviti sve te opačine. Japan, Njemačka i Italija su je ismijavali: započeli bi agresivne ratove pa potom istupili iz Lige. Napadnuta Poljska 1. rujna 1939., kada je započeo Drugi svjetski rat, nije o tome Ligu naroda ni obavijestila. Liga se sastala 11. prosinca 1939. Reagirala je na sovjetsko – finski rat, isključila Sovjetski Savez iz članstva Lige i zašutjela (posljednje zasjedanje Lige bilo je u travnju 1946. na kojemu je Liga formalno raspuštena).

Kaos na Srednjemu istoku

Na Srednjemu istoku, na ruševinama Osmanskoga carstva, Britanci i Francuzi su povukli državne granice između novonastalih država bez oslonca na etnos, povijest ili jezike. Ukratko, stvorene su krhke multinacionalne države, Jordan, Sirija, Libanon, Kuvajt, Irak. Zbog grube francusko – britanske površnosti u njima se nestabilni režimi, zajedno sa sekularnim muslimanskim državama Turskom i Saudijskom Arabijom, danas sučeljavaju s nasrtajima islamskog fundamentalizma. Zapadni analitičari nazivaju taj potmul, za međunarodni mir i sigurnost krajnje opasan sukob - jer su u tim područjima naftna i plinska nalazišta životno važna za industrijski europski Zapad – jednom od svjetskih revolucija koje teku.

Nakon potpisivanja Versajškoga ugovora o miru s Njemačkom francuski nacionalni heroj maršal Ferdinand Foch izjavio je: „Ovo nije mir, Ovo je primirje na 20 godina“. Pogriješio je za 65 dana.

Dopustite mi da kažem i ovo: u europskoj konfuziji nakon Prvoga svjetskog rata izronili su veliki diktatori, talijanski, ruski i njemački posebice. Izrasla su i tri velika totalitarizma koja su obilježila 20. stoljeće: komunizam, fašizam i nacizam. Valja imati na umu da su fašizam i nacizam rođeni u *demokracijama, na demokratski održanim izborima*. Tako glasuju građani kada su osiromašeni, bijedni, iznureni, gnjevni i buntovni. Zbog toga ne treba kriviti demokraciju. Ako je za nešto kriva demokracija, onda je najbolja terapija - više demokracije! Država bez demokracije jest kasarna! (Hotimično sam upotrijebio termin *kasarna* da bih izazvao dojam!)

Za naše sinteze valja kazati da je na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1919., usprkos antagonizmima država, potvrđen model dogovaranja velesila prema obrascima Bečkog kongresa: o svim važnim pitanjima nije se odlučivalo u plenumu, već u vijećima Francuske, Italije, Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije. Japan, jedan od pobjednika u Prvome svjetskom ratu, šutke je pratio svađe Europljana i pripremao se tiho za odlučan sukob, kad dođe vrijeme, sa Sjedinjenim Američkim Državama radi prevlasti u Pacifiku.

Ostavština nakon 1918.

Model odlučivanja u krugu velesila primijenjen je i na sastancima lidera savezničke koalicije u Drugome svjetskom ratu, Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskoga Saveza i Velike Britanije, primjerice u Jalti u veljači 1945., na konferenciji Ujedinjenih naroda u San Franciscu u lipnju 1945. i tijekom Pariške mirovne konferencije 1946.

Na konferenciji u San Franciscu, nad kojom je trajno lebdjela sjenka Bečkoga kongresa, Prvoga svjetskog rata i Pariške mirovne konferencije iz 1919., normiran je sastav i način odlučivanja u Vijeću sigurnosti (dogovoren u Jalti), najvažnijem organu Ujedinjenih naroda za održanje i uspostavljanje međunarodnoga mira. Prema Povelji UN-a taj organ može zaustaviti bilo koji oružani sukob u svijetu. I oružanom silom, naravno. Pravni mehanizam je, međutim, uređen tako da bilo koja stalna članica Vijeća, a ima ih pet, Francuska, Kina, Rusija, Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija, glasovanjem „protiv“, čuvenim vetom, može zaustaviti svaku meritornu odluku, ako joj ne odgovara. Od 1946. do 2008. veto je uporabljen 261 put. Ove godine u ožujku Rusija je glasanjem „protiv“ zaustavila rezoluciju o nezakonitosti referendumu o statusa Krima, u veljači 2011. Sjedinjene su Države glasale protiv osude izraelskog naseljavanja Zapadne obale uz rijeku Jordan, Kina i Rusija su u srpnju 2012. zaustavile odluku o sankcijama protiv Sirije itd.

Na mirovnoj konferenciji 1946. u Parizu, poslije završetka Drugoga svjetskog rata, kojim je, zapravo, okončan Prvi svjetski rat, o sadržaju mirovnih ugovora s pobijeđenim državama nije odlučeno na samoj konferenciji, već nakon konferencije, na sastancima Vijeća ministara velesila, u New Yorku od 4. studenoga do 12. prosinca 1946. Odlučili su Francuska, Sjedinjene Američke Države, ondašnji Sovjetski Savez i Velika Britanija.

Teško je promijeniti ostavštinu Bečkoga kongresa i Prvoga svjetskog rata.

Druga strana medalje

Privilegirani status velikih sila u odlučivanju o najvažnijim međunarodnim pitanjima ima i drugu stranu medalje. Zahvaljujući modelu koncentracije moći

i donošenja krucijalnih odluka za svjetski mir u ekskluzivnome krugu svjetske elite, nakon 1945. do danas nije izbio svjetski nuklearni sukob. Svjetski rat se nije dogodio ni u krajnje kritičnome vremenu Hladnoga rata, kada su Rusi instalirali rakete na Kubi 1962. U to vrijeme se sustav međunarodne sigurnosti temeljio na dvije, u povijesti svijeta najjače vojne alijanse, Sjevernoatlantski savez i Varšavski pakt. U njima su umjesto „Svete Alijanse ili koncerta svjetskih država“ dominirale dvije super sile sa središtima odlučivanja – prvi put u modernoj povijesti svijeta izvan Zapadne Europe - u Washingtonu i Moskvi. Mir se duže od 68 godina održao zapravo na ravnoteži njihova straha, jer goleme količine oružja za masovno uništavanje na jednoj i drugoj strani jamče jedino smrt stanovnika i uzajamno razaranje. Dakako, riječ je o svjetskom miru i svjetskim ratovima, a ne o regionalnim i lokalnim oružanim sukobima, posebice na afričkome i azijskom kontinentu.

Iznoseći te činjenice nije mi svrha podržati ili opravdati privilegirani položaj velikih sila, posebice stalnih članica Vijeća sigurnosti. Želim istaknuti njihovu posebnu odgovornost za održavanje i uspostavljanje međunarodnoga mira i sigurnosti. Za mir su, naravno, odgovorne sve države svijeta, ali *odgovornost velevlasti je uvećana, najviša i primarna.*

Nova multipolarnost

Nakon Drugoga svjetskog rata svijet je dugo bio bipolaran, podijeljen na dva vojna i ideološka bloka. Jedno vrijeme, nakon raspuštanja Varšavskoga pakta 1991., Sjedinjene Američke Države su ostale jedina super-sila u međunarodnoj zajednici, „svjetski policajac“. Svijet u kojemu danas živimo jest multipolarnan. Još uvijek jedina *istinska* super-sila u svijetu, SAD, nisu više onako moćne kao što su bile do izbijanja gospodarske krize 2007./2008. Jednostrano su povukle vojne postrojbe iz Iraka u prosincu 2011., a iz Afganistana će se povući do kraja ove godine. Teško nalaze saveznike, imaju malo istinskih prijatelja a mnogo potencijalnih neprijatelja. U vakumu moći na globalnoj razini izbile su dvije super-sile, ili super-sile *in spe*, Rusija i Kina. Hoće li se, gdje će se i kako, zaustaviti ekspanzija Rusije? Nakon gruzijskog iskustva i ukrajinske krize je li «politika neutralnosti», ili „politika slobode od saveza“ koju odavna provodi Finska, model za preživljavanje država uz granicu s Rusijom? Hoće li se održati miran karakter uspona Kine? Kako će se rješavati granični sporovi na moru između Kine, Japana, Rusije i Južne Koreje? Kako će se urediti nekontrolirano useljavanje Kineza u slabo naseljena ruska azijska područja? Istodobno, u prvi red velesila guraju se, poput Njemačke i Italije prije Prvoga svjetskog rata, Indija, Pakistan, Indonezija, Japan i Brazil. Većina tih država raspolaže nuklearnim oružjem, prostorno su velike,

imaju brojno stanovništvo. Područje Indonezije, primjerice, od najistočnijega do najzapadnijeg indonezijskog otoka veliko je kao prostor od istočne granice Francuske do Kine. Uz države, u važne subjekte suvremenih međunarodnih odnosa još bih naveo vodeće multinacionalne kompanije i velike religije.

I za takav multipolaran svijet Prvi svjetski rat je ostavio važnu povijesnu poruku: *čuvajte se lažnog osjećaja sigurnosti.*

Lažan osjećaj sigurnosti?

Tragedija Prvoga svjetskog rata i učinkovitost novih oružja uporabljanih u tome sukobu, stvorili su u javnosti dvadesetih godina prošloga stoljeća uvjerenje da ratovi više nisu mogući. Strojica je, primjerice, prikovala uz zemlju pješadiju, a ona je masovnim jurišima odlučivala o ishodu bitaka. Uporaba bojnih otrova, tenkovi i zrakoplovi pojačali su takvo uvjerenje. U 21. stoljeću osjećaj sigurnosti stvorili su globalizacija i oružja za masovno uništavanje. Iskusni analitičari vjeruju da sukob između SAD, Rusije i Kine nije moguć zbog zastrašujućih razornih učinaka nagomilanoga nuklearnog oružja. Političke elite super velesila ne računaju na takav konflikt, čak se i ne pripremaju za takav sukob.

Moć velesila i njihovu nemoć da međusobno zarate baš zbog nagomilanog nuklearnog oružja izvrsno oslikava nedavna izjava ruskoga predsjednika Vladimira Putina. Poručio je Amerikancima:

„Prije 15 godina ste nezakonito bombardirali Srbe i oteli im Kosovo. Pa zašto sad ne probate i nas napasti i oteti nam Krim?“

Takvi dueli Moskve i Washingtona podsjećaju na nadmetanja američkih ti-nejdžera koji se svom snagom zalijeću brzim automobila jedan prema drugome i pobjednik je onaj koji zadnji skrene.

Ako nam, dakle, ne prijete nuklearna katastrofa, prijete li izazvati treći svjetski rat lokalni i regionalni sporovi i sukobi, oružani, gospodarski, granični, vjerski, kulturni, nasilna zalaženja u teritorij neovisnih država, radikalni politički, vjerski i revolucionarni pokreti? Mogu li periferne i lokalne krize, poput Sarajevskog atentata 1914., izazvati požar trećega velikoga rata? Prijete li svjetskome miru paradoksi u međunarodnim odnosima koji se množe?

Paradoksi

Primjerice, Amerikancima je normalno i prirodno odcjepljenje Kosova na temelju prava naroda na samoodređenje, ali Krima nije, jer nacionalne manjine takva prava nemaju. Rusi smatraju da se može odcijepiti Krim jer je tako odlučila ruska većina na poluotoku, može i odmetnuta gruzijska Južna Osetija i gruzijska Abkhazija, ali ne može Ruska Republika Čečenija u kojoj živi 95,3% Čečena

i svega 1,9 % Rusa. Može se odcijepiti moldovsko Pridnjestrovlje uz lijevu obalu Dnjestra, ne može Ruska Republika Ingušetija, u kojoj ima svega 0,8% Rusa, a ni Ruska Republika Dagestan uz Kaspijsko jezero sa 3,6% Rusa. Zapad može srušiti režim u Libiji, ali ne može u Siriji, jer u toj državi Rusi imaju jedinu morsku bazu u toplim morima, luku Tartus. Španjolska nije priznala Republiku Kosovo jer strepi od osamostaljenja Baskija i Katalonaca. Usput: Katalonaca ima 7 milijuna, a Baskija 2 milijuna u Španjolskoj i 100 tisuća u Francuskoj. Britanci redovito provode referendum u Gibraltaru i na Falklandskim otocima, ali nisu oduševljeni s referendumentom o neovisnosti u Škotskoj.

Prošle godine je u Siriji za dlaku izbjegnuta konflikt između SAD-a, Rusije, Turske i Irana s posljedicama kakve nisu u stanju ni zamisliti Obamini i Putinovi savjetnici. Sjećaju li se oni pouka Prvoga svjetskog rata?

Potiču li svi ti regionalni i lokalni zapetljaji SAD, Rusiju i Kinu da svaku novu krizu tretiraju s radikalnijih pozicija? I da se na kraju sve završi u novom, i za čovječanstvo vjerojatno posljednjemu velikome ratu super-sila, kultura ili religija, kako je svojedobno prognozirao američki sociolog Samuel Huntington?

Lekcije

Analize kazuju da se „mali lokalni balkanski zaplet“, kako su Sarajevski atentat nazivali europski političari 1914., mogao riješiti bez svjetskoga rata. Različiti interesi država, imperijalni duh vođa i militarizam su, međutim, omamili ondašnje političke elite i one su, nedorasle povijesnome trenutku, odvele svoje narode u katastrofu. Povjesničari Margaret McMillan⁴ i Christopher Clark⁵ nazvali su ih somnambulima (*sleepwalkers*). Nakon što su se zaraćene države u ratu 1914.-1918. ekonomski sasvim iscrpile, pogođene glađu, nedisciplinom u vojsci i revolucijama, čak ni tada nisu uspjele sporazumima postići mir, pa ni separatan, osim Brestlitovskih ugovora kojima je okončan rat Rusije i Ukrajine. Njemačka je kapitulirala tek 11. studenoga 1918. nakon što je bezumlje rata platilo oko 37 milijuna poginulih, ranjenih i nestalih vojnika i civila.

Na početku izlaganja rekao sam da se u zadnjih stotinu godina u međunarodnim odnosima sve promijenilo i sve je ostalo isto. Što se to važnoga promijenilo tijekom prošloga stoljeća?

Što se promijenilo?

Na jednoj psihijatrijskoj klinici u Parizu netko je napisao: „Nisu svi unutra, nisu svi vani“. Godine 1918. i 1939. začetnici svjetskih ratova, nažalost, bili su

⁴ *The War that Ended Peace: the Road to 1914*, 2012

⁵ *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*, 2013

„vani“. Premda se sve više reducira broj nitkova na vlasti, i danas nisu svi „unutra“. Valja, stoga, držati oba oka otvorenima. Poljak Stanislav Lec je lijepo rekao: „*Od ništica se brzo stvori lanac!*“ Srećom, otpori građana ratobornim elitama sve su masovniji i učinkovitiji. Antiratni pokreti duboko uranjaju u nove generacije. I ovaj naš komemorativni skup važan je kamenčić u golemome antiratnom mozaiku. Naposljetku, tu su Ujedinjeni narodi, pa i Europska unija, s europskom mudrošću i krvavim iskustvima. Kakvi jesu da jesu, da ih nema valjalo bi ih izmisliti. Europska unija je bila i osnovana kao prvenstveno antiratna institucija sa svrhom da spriječi četvrti njemačko – francuski rat. Ukratko: svijest o iracionalnosti ratova nikada u povijesti čovječanstva nije bila jača. Istodobno, opasnost od samouništaavanja svijeta nikada nije bila veća. Učinci nuklearnoga rata ne mogu se ograničiti samo na područja zaraćenih država. Ne tražim od nikoga da misli kao što ja mislim, ali molim svakog građanina u svijetu – da misli!

A što je ostalo isto?

Nakon što je u industrijskoj revoluciji početkom 19. stoljeća proizvodnja oružja izbila među najprofitnije djelatnosti, Hladni rat je naš stalni suputnik, neovisno o utvarama kraćih ili dužih prekida. Zvali ga mi *Post Cold War* ili *Late Cold War* on je parazit *par excellence*. Tri super-sile će samo u ovoj godini potrošiti za oružanje na stotine milijardi dolara. Tu, dakle, nema nikakvih promjena. U 2011. u svijetu je zabilježeno 37 oružanih sukoba. Šest ih je, po intenzitetu borbi i broju poginulih, uvršteno u kategoriju ratova.⁶ Ni tu nema novosti. Svijet u kojemu živimo zaglavio se između trajnoga mira, budućnosti koju nismo dosegli i prošlosti, punoj oružanih sukoba, koje se nismo otresli. Ostala nam je, stoga, najvažnija poruka dvaju svjetskih ratova: *utroba koja rađa ratove još uvijek je plodna*. Imaju li tu poruku stalno na umu suvremeni državnici velesila, a i ostalih država? Koliko nam je povijest 20. stoljeća učiteljica života i kakvi smo mi đaci? S tim prokletim dvojicama koje me stalno proganjaju, završit ću ovo izlaganje.

---

⁶ Broj ratova se razlikuje ovisno o kategorizaciji oružanih sukoba.

Bibliografija

- Jakovina, Tvrтко*, Trenuci katarze, Prijelomni događaji XX. stoljeća, Zagreb, 2013.
- Goldstein, Ivo*, Hrvatska povijest, Zagreb, 2013.
- Budak, N, Strecha, M, Krušelj, Ž*, Hrvati i Habsburgovci, Zagreb, 2002.
- Pavičić*, Hrvatska vojna i ratna povijest i Prvi svjetski rat, drugo izdanje, Zagreb, 1994.
- Krizman, Bogdan*, Hrvatska u prvom svjetskom ratu i hrvatsko-srpski politički odnosi, Zagreb, 1989.
- Krizman, Bogdan*, Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države, Zagreb, 1977.
- Kissinger, Henry*, Diplomacija, Zagreb, 2000.
- Kissinger, Henry*, Obnovljeni svijet, Meternich, Castlereagh i problemi mira 1812 – 1822, Zagreb, Matica hrvatska, 1976.
- Dedijer V., Božić I., Ćirković S., Ekmečić M.*, Istorija Jugoslavije, Beograd, 1972; također: History of Yugoslavia, New York, 1974.
- Mombauer, Annika*, Uzroci Prvoga svjetskog rata, Kontroverze i konsenzus, Zagreb, 2014.
- Stevenson, David*, 1914.-1918, Povijest Prvoga svjetskog rata, Zagreb, 2014.
- Historija diplomacije*, I. i II. sv., III. sv., skupina autora, gl. urednik V. P. Potemkin, Zagreb, 1951.
- Beckett, Ian*, The Great War, 1914–1918, 2nd edition, Pearson, London, 2007
- Miguel, Pierre*, La Grande Guerre, Paris, Fayard, 1983.
- Luigi Albertini*, Le origini della guerra del 1914 (3 volumi - vol. I: "Le relazioni europee dal Congresso di Berlino all'attentato di Sarajevo", vol. II: "La crisi del luglio 1914. Dall'attentato di Sarajevo alla mobilitazione generale dell'Austria-Ungheria.", vol. III: "L'epilogo della crisi del luglio 1914. Le dichiarazioni di guerra e di neutralità."), Milano, Fratelli Bocca, 1942-1943.
- Rossija i Pervaja Mirovaja Vojna (materialy meždunarodnogo naučnogo kollokiuma)*, Institut Rossijskoj Istorii, Moskva, Bulanin, 1999.
- Utkin, Anatolij Ivanovič*, Pervaja Mirovaja vojna, Moskva, Algoritm, 2001.
- Harold, Nicolson*, The Congress of Vienna, New York – San Diego – London, Harcourt brace Jovanovich, 1974.
- Taylor, A, J, P.*, The Origins of Second World War, New York, Atheneum, 1961.
- Wight Martin*, Power Politics, New York, Holmes and Maier, 1978
- Taracouzio T.A.*, War and Peace in Soviet Diplomacy, New York, Macmillan, 1940
- Watt, Donald Cameron*, How War Come: The Immediate Origins of the Second World War, 1938 – 1939, London, William Heinemann, 1989
- Hyland, G. William*, The Cold War is Over, New York, Random House, 2990.

Summary

THE LESSONS OF THE FIRST WORLD WAR

In author's point of view, to be able to fully understand the world we live in today, it is imperative to thoroughly study and have knowledge of the events that took place both, during and after the First World War, including the resolutions adopted by the prominent European statesmen one hundred years before, at the Congress of Vienna held from 1814 to 1815. This is crucial because the beginning of the 21st century is greatly remindful of the beginning of the 20th century, and correspondingly, contemporary international relations are remindful of the ones in the period between the Congress of Vienna and World War I. In international relations over the past hundred years, everything has changed and everything has remained the same.

What lesson has the First World War taught us? Do statesmen of today, especially the leaders of major powers and superpowers, like the United States of America, Russia and China, take it into account? Are local and regional disputes, military, economic, borderline, religious, and cultural conflicts, forcible entries into territories of independent states, radical political, religious and revolutionary movements threatening to cause the World War III? Can peripheral and local crises, like the assassination at Sarajevo in 1914, start a fire of the Third World War?

Never in the history of mankind has the awareness of irrationality of wars been stronger and, at the same time, the world has never been in greater danger of self-destruction. One must constantly be aware that the impact of the nuclear war cannot be limited solely onto the territories of the countries at war.

The world we live in is stuck between a lasting peace, future that is still not here and history filled with armed conflicts, that we still have not put behind us. Therefore, we are left with the most important lesson of the two World Wars: the womb breeding wars is still fertile.

Keywords: *Congress of Vienna; First World War; Great Powers; Permanent Members of the Security Council; Foreign Affairs; Regional Conflicts; Threats to World Peace*